



İRAN'IN YENİ MECLİSİ

Ümit Listesi büyük bir zafer kazanmış olsa da tek başına çoğunluğu oluşturacak bir sayıya ulaşamadığından dolayı, önümüzdeki dönemde meclisin güç dengesi bağımsız adayların temayüllerine göre şekillenecek.

Mustafa CANER

İran'daki 290 üyeli İslami Şura Meclisi, yasama faaliyetleri ve yürütmenin denetlenmesi anlamında İran siyasal sisteminin kilit kurumlarından bir tanesidir. 4 yılda bir yapılan seçimlerle üyeleri belirlenen meclis için geçtiğimiz üç ay oldukça önemliydi. 1980 yılından itibaren 9 meclisin görev yaptığı İran'da, 10. dönem İslami Şura Meclisi üyelerinin belirleneceği seçim tarihi, 26 Şubat 2016 olarak tespit edilmişti. Bu tarih aynı zamanda anayasal olarak dini lideri seçme, denetleme ve gerektiğinde görevden alma yetkisine sahip olan 88 üyeli Uzmanlar Meclisi üyelerinin seçileceği tarihi. İki seçim tarihinin de aynı güne denk getirilmesi, şüphesiz ki katılımı artırmak ve neticede yeni seçilecek iki meclisin de siyasal meşruiyetini yükseltmek için atılmış bir adımdı. Uzmanlar Meclisi seçimlerinin önemi dini liderlik makamı üzerindeki yetkileri sebebiyle oldukça yüksek olsa da bu yazının konusu yeni seçilen İslami Şura Meclisi ile sınırlandırılmıştır.

Seçimlerin Arkaplanı ve Önemi

İran siyasetinin aktörleri, politik spektrumda genel olarak, muhafazakâr, ılımlı-pragmatist ve reformcu olarak üçlü bir tasnifin konusu olurlar. 2000-2004 arası dönemde reformistlerin çoğunluğu oluşturduğu 6. meclisin ardından görev yapan son üç mecliste, muhafazakâr milletvekilleri ağırlıktaydı. 2005-2013 arası görev yapan Ahmedinejad hükümeti için bu tablo pek bir sorun teşkil etmese de 2013 yılında göreve gelen şimdiki ılımlı Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani için meclisin ılımlı-reformist bir yapıya sahip olması çok önemliydi. Bu önem, meclisin yasamaya ve yürütme organını denetlemeye dair iki temel yetkisinden kaynaklanıyordu. Yukarıda belirtildiği gibi, meclisin yasama organı olması hükümetin istediği yasaları çıkarması noktasında onu stratejik bir noktaya konumlandırıyordu. Aynı zamanda meclisin, bakanları çağırıp sorgulama ve görevden alma gibi yetkilerle donatılmış olması, Ruhani hükümetini zaman zaman zor durumda bırakıyordu. Bilim ve

Teknoloji Bakanı Feraci Dana'nın meclis tarafından görevinden alınması ve sonraki süreçte yeni bakan seçilmesinin bir krize dönüşmesi ya da nükleer müzakerelerin sürdüğü bir dönemde Dışişleri Bakanı Cevad Zari'ın ABD Dışişleri Bakanı John Kerry ile Cenevre'deki Rhone Nehri kenarında yaptıkları ufak bir yürüyüş sebebiyle meclise hesap vermek üzere çağırılması bu durumlardan sayılabilir. Bu sebeplerden dolayı Ruhani ve onun temsil ettiği ılımlı siyasetin kendine alan açması için mecliste çoğunluğu elde etmesi gerekiyordu.

Diğer taraftan reformistler de Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçildiği 2005'ten beri siyaset sahnesindeki yokluklarını sona erdirmek istiyorlardı. Aslında onlar için toparlanma 2013'te Ruhani'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle başlamıştı. Ruhani'nin, bölge ülkeleri ve özellikle Batı dünyasıyla ilişkileri düzeltmeye dair vaatleri, ambargoları kaldırmak için P5+1 ülkeleriyle yeniden müzakere masasına oturulacağını söylemesi ve ev hapsinde tutulan reformist liderler

Reformistler de Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçildiği 2005'ten beri siyaset sahnesindeki yokluklarını sona erdirmek istiyorlardı.

Mir Hüseyin Musevi, Musevi'nin eşi Zehra Rahneverd ve Mehdi Kerrubi'nin özgürlüklerine kavuşturulacağına sözünü vermesi, reformistleri Ruhani için sandığa taşımıştı. Reformist cumhurbaşkanı adayı Muhammed Rıza Arif, Ruhani lehine seçimden çekilerek, ılımlılar ile reformistler arasındaki ittifakın seçim sonuçlarını belirleyecek hamlesini yapmıştı. Süreç sonunda, Ruhani daha ilk turdan ipi göğüslemişti. Reformistler ile ılımlıların ittifakı 2016 meclis seçimlerinde de devam etti.

Meclis seçimlerine katılacak adayların salahiyyetini tespit eden Muhafızlar Konseyi'nin reformist aday adaylarının büyük bir kısmına geçit vermemesi, reformistlerin bu seçimlerde de ılımlılarla birlikte hareket etmesine sebep olmuştu. İran'da siyasi partiler olarak seçimlere katılmak yasak olduğundan dolayı, siyasi gruplar kendi adaylarının olduğu listeler oluşturarak seçimlere katılıyorlar. Bu seçimlerde de, eski reformist Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin yardımcılığını yapmış Muhammed Rıza Arif, reformist ve ılımlı adayların karışımından oluşan Ümit Listesi'nin hazırlanmasına öncülük etti. Ümit Listesi'nin adayları her bir

seçim bölgesi için özel olarak seçildi. Eski ılımlı Cumhurbaşkanı ve şimdiki Düzenin Yararını Teşhis Konseyi Başkanı Haşimi Rafsanjani, Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, İslam Devrimi Lideri Ayetullah Humeyni'nin torunu Hasan Humeyni gibi isimler de bu oluşuma destek verdiler. Uzmanlar Meclisi seçimleri için de aynı şekilde bir Ümit Listesi oluşturuldu. Rafsanjani ve Ruhani, o listenin Tahran ayağında bulunuyorlardı. Muhafazakârlar da tıpkı reformistler gibi, İlkeçiler Koalisyonu isminde bir ortak liste hazırladılar. Muhafazakârların listesinin lideri ise Gulam Haddad Adil'di. Haddad Adil, aynı zamanda Dini Lider Ayetullah Ali Hamaney'in de dünürü olmaktadır.

İlk Tur Seçimleri

26 Şubat tarihinde 6230 aday 207 seçim bölgesinde 290 sandalye için birbirleriyle yarıştılar. 55 milyon seçmenin bulunduğu İran'da 34 milyon kişi sandık başına gitti ve %62'lik bir katılım oranına ulaşıldı. Ancak, İran'daki seçim sisteminin iki türlü yapısı, 290 sandalyenin hepsinin sahibini bulmasına engel oldu. Seçim sistemine göre, ilk etapta adayların seçim bölgelerinde yarıştıkları sandalyeler için oyların en az %25'ini almaları gerekmektedir. Kazanan aday eğer geçerli oyların minimum %25'ini alırsa meclise girmeye hak kazanmakta, aksi durumda ise şansını ikinci tura bırakmaktadır. 26 Şubat tarihinde yapılan ilk tur seçimlerinin ardından 221 aday meclis için yeterli oyu almış ve 69 adayın kaderi ise 29 Nisan'da düzenleneceği açıklanan ikinci tur seçimlerine bırakılmıştı.

Ancak, söz konusu iki seçim arası dönemde yaşanan iki olay, bu tabloda ufak iki değişikliğe yol açtı. 23 Mart günü bir açıklama yapan İsfahan Valisi Resul Zergpur, Muhafızlar Konseyi tarafından kendisine gönderilen bir mektupta, İsfahan seçimlerini 3. sırada tamamlayan (İsfahan'ın mecliste 5 sandalyesi var) ve meclise girmeye hak kazanan kadın milletvekili Mino Haligi'nin salahiyyetinin iptal edildiğinin bildirildiğini açıkladı. Adayın kendisi ve reformistler tarafından protesto edilen bu durumun ardından, Muhafızlar Konseyinden nihai karar ile ilgili bir açıklama gelmemesi, Haligi'nin durumunu muallâkta bıraktı. İçişleri Bakanlığında yapılan bir açıklama ile adayın salahiyyetinin iptal edilmesinden, Muhafızlar Konseyi'nin kendilerini haberdar etmediği ve olayın araştırılacağı söylenmesine rağmen, şu an için nihai bir sonuca ulaşılmış değil. İkinci olay ise Maku, Şot, Poldeşt ve Çaldıran seçim bölgesinde oyların yeniden sayılması ve sonuçta Eynullah Şerifpur'un yeterli oy oranına sahip olduğunun anlaşılmasıydı. Bu sonuçla birlikte ikinci tura kalan adayların sayısı 69'dan 68'e inmiş oldu.

İlk tur seçim sonuçlarına göre kazanılan sandalyelerin siyasi cephelere göre dağılımına değinmek gerekirse, ISNA haber ajansına göre reformist ve ılımlıların Ümit Listesi 83, muhafazakârların İlkeçiler Koalisyonu 75, bağımsız adaylar 58 ve azınlıklar 5 sandalye sahibi olmuşlardı. Ümit Listesi Tahran bölgesinde 30 sandalyenin hepsini alarak büyük bir başarıya imza attı. Öyle ki muhafazakârların lideri Haddad Adil bile mecliste kendine yer bulamadı. İlk tur

sonuçları Ümit Listesi için oldukça önemli bir zaferi işaret ediyor olsa da ikinci tur seçimlerinden çıkabilecek olumsuz bir sonuç tabloyu tersine döndürebilirdi. Bu yüzden reformist-ılımlı ittifakı, ikinci tur için de ortak bir liste yayınlama kararı aldılar.

İkinci Tur Seçimleri ve Son Tablo

İkinci tur seçimleri 29 Nisan tarihinde 21 vilayette ve 55 seçim bölgesinde gerçekleşti. 136 adayın 68 sandalye için yarıştığı seçimlerde oy kullanacak seçmen sayısı 17 milyondur. İçişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre, seçimin ikinci turuna katılım %59'da kaldı. İlk turda katılımın %62 olduğu düşünülürse, katılım oranında büyük bir düşüş ya da yükseliş olmadığı sonucu çıkartılabilir. Elbette %62'lik oran ilk tur seçimlerinin düzenlendiği 207 seçim bölgesine yani ülkenin tamamına ait bir oran iken, %59'luk oran yalnızca ikinci tur seçimlerinin düzenlendiği 55 seçim bölgesinin oranıdır. Dolayısıyla iki oranın kıyaslanmasından çıkartılacak yorum da sınırlı bir niteliktedir.

Seçim sonuçlarına geldiğimizde ise Ümit Listesi'nin ikinci turdaki başarısının ilk turdakini gölgede bıraktığı söylenebilir. ISNA haber ajansına göre 68 sandalyenin 37'sini Ümit Listesi alırken 8'i muhafazakâr İlkeçiler Koalisyonu'na, 23'ü ise bağımsızlara gitti. Bu sonuçlarla birlikte, meclisteki toplam reformist-ılımlı milletvekili sayısı 120'ye çıkarken, muhafazakârlar 83 ve bağımsızlar 81 sandalyeye sahip oldular. 5 sandalye azınlıkların olurken kalan 1 sandalye ise belirsizliğini koruyan Mino Haligi'nin tartışmalı sandalyesi. Bu sonuçlarla birlikte, son üç meclisteki

muhafazakâr hâkimiyeti kırılmış oldu. Ancak yine de Ümit Listesi'ni yalnızca reformistlerin oluşturmadığını hatırlamak gerekiyor.

İran'ın yeni meclisini diğer dönemlerdeki meclislerden ayıran özelliklerden bir tanesi, milletvekili olan din adamları sayısının en düşük olduğu meclis olmasıdır. 1980 yılında belirlenen 270 üyeli meclisteki din adamı sayısı 164 iken, yeni seçilen 290 üyeli meclisteki din adamı sayısı yalnızca 16'dır. Yeni meclisin bir başka önemli özelliği ise kadın milletvekili sayısının en yüksek olduğu meclis olmasıdır. Şu ana kadar rekor 14 kadın milletvekili ile 1996-2000 arası görev yapan 5. meclisteydi. Yeni tesis edilen mecliste ise durumu tartışmalı olan Mino Haligi sayılmazsa, 17 kadın milletvekili bulunuyor. Bu konuyla ilgili en son gelişme ise Cumhurbaşkanı Ruhani'nin ikinci tur seçimlerinin ardından yaptığı, "18 kadının meclise girmesi bir rekordur" açıklaması oldu. Dolayısıyla Ruhani, Haligi'yi de milletvekili olarak saymış oldu. Söz konusu kadın milletvekillerinin hepsinin ya Ümit Listesi'nden ya da bağımsız adaylar arasından seçildiklerini belirtmekte yarar var.

Yeni Meclisin Geleceği

Ümit Listesi büyük bir zafer kazanmış olsa da tek başına çoğunluğu oluşturacak bir sayıya ulaşmadığından dolayı, önümüzdeki dönemde meclisin güç dengesi bağımsız adayların temayüllerine göre şekillenecek. Genellikle meclisteki güç dengesi, seçimlerde yarışan listelerden daha çok seçimlerin ardından mecliste kurulan fraksiyonlara göre belirleniyor. Muhammed Rıza Arif'in, Ümit Listesi'nin tarihi başarısının ardından mecliste

İran'ın yeni meclisini diğer dönemlerdeki meclislerden ayıran özelliklerden bir tanesi, milletvekili olan din adamları sayısının en düşük olduğu meclis olmasıdır.

Ümit Listesi fraksiyonunun kurulacağına dair açıklaması bu açıdan önemlidir. Ancak Ümit Listesi'nin tüm adaylarının reformist olmadığı göz önüne alınırsa, şu an kesin konuşmak için erken gibi gözüküyor. Güç dağılımının en erken göstergesi ise 27 Mayıs'ta göreve başlayacak olan yeni meclisin başkanlık seçimleri olacak. Meclis başkanlığı için şu ana kadar iki adayın ismi ön planda. Bir tanesi Ümit Listesi'nin liderlerinden Muhammed Rıza Arif, diğeri ise şimdiki Meclis Başkanı Ali Laricani. Laricani, Kum kentinden bağımsız olarak milletvekili seçildi. Muhafazakâr kimliğiyle bilinse de Ruhani hükümetiyle uyumlu çalışması ve nükleer anlaşmaya destek vermesi sebebiyle, ayrı bir noktada duruyor. Ayrıca Ümit Listesi'nin içerisinde de Laricani'ye destek verecek kişilerin olduğu söyleniyor. Laricani şimdilik başkanlık seçimi yarışında önde gözükse de ikinci tur seçim sonuçlarının yaratacağı etkiyi de hafife almamak gerekiyor. ○

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü